

თამილა კოშორიძე

ქართლის ხალხურ ღღეობათა
ტიპოლოგიკანიისათვის

ქართული ხალხური ღღესასწაულის შესწავლისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მათი ტიპოლოგიის გარკვევას, რადგან ხალხური ღღესასწაული ის ფენომენია, რომელშიც ყველაზე კარგად ვლინდება ეთნოსის უძველესი მსოფლმხედველობა და მისი სარწმუნოებრივი აზროვნება. უნივერსალურია ამ საკითხთან დაკავშირებით ვ. ბარდაველიძის მოსაზრებები. მისი დაკვირვებით, ქართველების უძველესი მსოფლმხედველობის შემცველი სარწმუნოებრივი ხასიათის გადმონაშთები ეთნოგრაფიულ ყოფასა და ამ ყოფის ამსახველ წერილობით წყაროებში უმთავრესად რელიგიური სინკრეტიზმის სახით გვევლინება. უნდა ითქვას, რომ ეს გადმონაშთები უმეტესწილად ქრისტიანულ ელემენტებთან არის შერწყმული. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ქართულ სინამდვილეში ქრისტიანობა ხალხურ სარწმუნოებას შედარებით ნაკლებად შეეხო, იგი უფრო მის გარეგნულ, სადემონსტრაციო, ყველასათვის თვალსაჩინო მხარეში აისახა. სწორედ ამ მიმართებით გვსურს ამ ეტაპზე ჩვენი საუბრის წარმართვა.

ქართლის ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში დაფიქსირებულია ის ღღეობა-ღღესასწაულები, რომლებიც საერთო ქართულია. ამავე დროს, ფართოდ არის გავრცელებული სასოფლო ღღეობები, რომლებიც საეკლესიო ღღესასწაულებთან არის დაკავშირებული. თითოეული სასოფლო-რელიგიური ტრადიციის გენეტიკური ფესვები საკმაოდ სიღრმეში, შორს მიდის! საუკუნეების განმავლობაში ეს ღღესასწაულები იმდენად მოერგო ქართლის სოფლებს, რომ ერთგვარად გახალხურდა კიდევაც. ისინი შეისისხლბორცა სოფლის მკვიდრმა ხალხმა და იქცა ოჯახის წლიური შინაგანაწესის ერთ-ერთ მყარ რგოლად.

სასოფლო ღღეობებიდან ამჟერად თქვენს ყურადღებას რამდენიმე მათგანზე შევაჩერებთ:

არბობა — გიორგობა. მარიამობის (ძვ. სტ. აგვისტოს 15) შემდეგ სამ კვირა ღღეს სოფ. არბოში და გერში იმართება. ამ ღღეს ღღესასწაულობენ დიკში, ქორდში, მერეთში და “გერიტობას” უწოდებენ.

გერის წმ. გიორგი ქართლის ერთ-ერთი დიდი სალოცავია და მდებარეობს ლიახვის ხეობაში სოფ. გერში. ეკლესიის აშენებაზე არსებობს ასეთი თქმულება: ქართლის მეფე ფარსმანს (VI ს.) შეუერთავს აფხაზეთის მთავრის ასული ხვარაზმა, რომელსაც მოჰყოლია ვაჟი ვარამაღსადი. ხვარაზმას მზითევში ჰქონია მოჭედილი ნაწილიანი ხატი წმ. გიორგისა. მეფე უშვილო ყოფილა და სიცოცხლეშივე ეს ნაწილიანი ხატი თავისი გერისათვის (ვარამაღსადისათვის) უბოძებია.

სპარსელების შემოსევისას მეფეს თავისი გერი მთაში გაუხიზნავს, მთის წვერზე აუშენებია ეკლესია და ხატიც იქვე დაუსვენებია, სოფელსაც ამის გამო გერი დაარქმევია.

გერის წმ. გიორგის ხატობა ქართლში ორ ადგილას იმართებოდა: სოფ. გერსა და არბოში. გერი იყო ამ ხატის მთის საბრძანისი, არბო კი — ბარისა.

მოსახლეობაში გერის შესახებ მეორე თქმულებაც არსებობს: წმ. გიორგი რომ უწამებიათ, ასო-ასოდ აუქნიათ. მისი მკლავი და თავი გერში დაუმარხავთ, ამ ადგილსაც ამის გამო, თავგერი ეწოდაო. გერის გიორგის ძმებიც ჰყოლია: არბოს ჯვარი, ატოცის წმ. გიორგი და სარკის წმ. გიორგი (ატოცისა და სარკის წმ. გიორგის შესახებ ჩვენს კვლევაში შემდეგში შევჩერდებით).

გერისთობა იწყებოდა 27 აგვისტოს და გრძელდებოდა სამ კვირას: პირველი — თავგერითობა, მეორე — შუაგერითობა და მესამე გერის ბოლო, რომელიც არბოში იმართებოდა. მლოცველები გერში მთელი ქართლიდან მოდიოდნენ და დგებოდნენ ღამისთევით. სამწუხაროდ, ბოლო პერიოდში ჩვენს ქვეყანაში განვითარებული მოვლენების გამო “თავგერში” თუნდაც მლოცველად წასვლა შეუძლებელია. სამივე კვირას მლოცველები არბოში იკრიბებიან. აქვე უნდა აღვნიშნოთ ის ფაქტი, რომ გერის ნიში ქართლის თითქმის ყველა სოფელშია.

გერის წმინდა გიორგი ითვლებოდა სულით დაავადებულთა მკურნალად და ვისაც მისი მიზეზი გამოუვიდოდა, იქ მიჰყავდათ, გერის წმ. გიორგის მის განკურნებას სთხოვდნენ. როგორც უკვე აღვნიშნე, მლოცველები აქ ღამისთევით დგებოდნენ და სხვადასხვა რიტუალს ასრულებდნენ: ხოხვით შემოუვლიდნენ ეკლესიას. ვისაც შეთქმული ჰქონდა, ისინი — ცეკვითა და მუსიკით. მოჰქონდათ მრავალი სახის შესაწირი: სანთლისგან გაკეთებული ადამიანის გამოსახულება — თეთრებში გამოწყობილი, ბეჭდები, საყურეები და სამაჯურები. ვისაც შეთქმული ჰქონდა, კისერზე რკინის ჯაჭვს — “დადიანურს” დაიდებდა და ასე სამჯერ შემოუვლიდა ეკლესიას. სანთლებს ანთებდნენ დაღამებისას. მახვეწარნი თეთრი ხალათებითა და ხილაბანდებით ლოცულობდნენ.

როგორც ჩანს, გერისთობა წმინდა საეკლესიო დღესასწაული იყო და მოიცავდა მთლიანად შიდა ქართლს, თუმცა, პატარა ლიხვის ხეობის სოფლების უმეტესი ნაწილისათვის სასოფლო დღეობაც იყო. ტრადიცია დღესაც გრძელდება მიუხედავად ამ რეგიონში შექმნილი ურთულესი მდგომარეობისა.

გერის წმ. გიორგის შემდეგ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქართლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დღესასწაული იყო — ატოცობა, რომელიც სექტემბრის ბოლო კვირას იწყებოდა და გრძელდებოდა პირველ ოქტომბრამდე. მლოცველები მიდიოდნენ სოფ. ატოცში მდებარე წმ. გიორგის ეკლესიაში, რომელიც არ არის ძველი. მისი აშენება დაუმთავრებიათ 1905წ.

ხალხის რწმენით, ატოცის წმ. გიორგი არჩენდა სულით ავადმყოფებსა და თვალის დაავადებებს და ხატობას ისინი აქ მოჰყავდათ საწირ-საკლავით. რჩებოდნენ ღამისთევით და ასრულებდნენ იმავე რიტუალებს, როგორც სრულდებოდა გერში. ზოგი მლოცველი ეკლესიას ბამბის ძაფს შემოავლებდა (ე.წ. ღვთისმშობლის სარტყელი).

ჩვენი მოხსენებისათვის საინტერესოა ახალჯვრობა — “შვიდმაისობის” დღესასწაული, რომელშიც ქართველი ხალხის სარწმუნოებრივი მსოფლმხედველობის რამდენიმე ეტაპია წარმოჩინებული.

საერთოდ, ზოგიერთი სასოფლო დღეობის არსი ავლენს საინტერესო ისტორიულ დანაშრევებსა და რელიგიური სისტემის ცვალებადობის ეტაპებს. “შვიდმაისობის” დღესასწაულთან დაკავშირებით რამდენიმე ეტაპი იკვლევა.

საქმე გვაქვს წინაქრისტიანული რწმენა-წარმოდგენების ზოგიერთი ელემენტისა და ქრისტიანული სარწმუნოებრივი სისტემის რწმენა-წარმოდგენების საინტერესო შერწყმასთან.

“შვიდმაისობის” დღეობა, კალენდარულად, საგაზაფხულო ციკლის დღესასწაულია. დღეობა ქართლის სხვადასხვა სოფელში სხვადასხვა სახელით არის ცნობილი. კვლევის ამ ეტაპზე მოძიებული მასალის მიხედვით, ქართლში 7 მაისს (ახალი სტილით, 20 მაისს) დღეობა იმართებოდა შემდეგ სოფლებში: ხიდისთავი, ბობნევი, ბიისი, ალაიანი, ფიცესი, კეხვი. აღსანიშნავია, რომ ამ დღესთან დაკავშირებული გარკვეული საწესო ქმედებანი თითქმის მთელს საქართველოში სრულდებოდა.

შვიდი მაისი ჯვრის დღესასწაულია. კანონიკური კალენდრით ეს დღე “ჯვრის გამოჩინების” დღედ არის მიჩნეული. იგი ლიტურგიულ პრაქტიკაში დამკვიდრდა 351 წლიდან და დაკავშირებულია კირილე იერუსალიმელის სახელთან. ცნობილია, როდესაც ბიზანტიაში მეტად გაძლიერდა არიანობა და მისი მიმდევარი გახდა კონსტანტინე დიდის ვაჟი — კონსტანტინე, კირილე იერუსალიმელმა კონსტანტინე დიდის ვაჟს წერილი მისწერა. წერილი შეიცავდა მოწოდებას: არიანობის დატევებასა და ქვეშეობით სარწმუნოებასთან დაბრუნებას. კირილე იერუსალიმელის ქადაგების დროს, იერუსალიმში 7 მაისს ცაზე სასწაულებრივად გამოჩნდა ჯვარი და მისი ხილვის გამო იერუსალიმში მრავალი ურწმუნო მოინათლა. ასე დამკვიდრდა ეს დღესასწაული (ვ. კოტეტიშვილი, 1961, გვ. 148) იერუსალიმურ ლიტურგიკულ პრაქტიკაში ჯვრის აღმართვა-გამოჩინების სხვა დღესასწაულიც არსებობს 14 (ახალი სტილით 27) სექტემბერი, რომელიც დაკავშირებულია კონსტანტინე დიდის დედის ელენეს მიერ იერუსალიმში IV საუკუნეში აღმოჩენილ და აღმართულ ჯვართან. ხშირად ეს ორი დღესასწაული ერთმანეთშია აღრეული, თუმცა მათი აღნიშვნა სხვადასხვა დროს და განსხვავებულად ხდება.

7 (20) მაისი ჯვრის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დღესასწაულია. ამავე დროს, დღეობა ქართულ ხალხურ ტრადიციაში დაუკავშირდა წლიურ სამეურნეო კალენდარს. ნინო ღამბაშიძის აზრით, ეს დღე ცხოველმყოფელი წვიმისადმი მიძღვნილი ერთადერთი უძრავი დღესასწაულია, რომელიც აუცილებლად გულისხმობს “ავი ავდრის” ანუ სეტყვა-კოხის საწინააღმდეგოდ მიმართულ წეს-ჩვეულებებსა და რიტუალებს, რომლებშიც გარკვეულწილად ეკლესია და მისი მსახურებიც მონაწილეობდნენ. წვიმის გამოსათხოვი და კოხის საწინააღმდეგო აგრარული დღესასწაული მჭიდროდ უნდა დაკავშირებოდა ჯვრის ქრისტიანულ დღესასწაულს. კოხინჯრობის, კოხიჯვრობის დღესასწაული ფიქსირებული დღე 7 (20) მაისი უნდა ყოფილიყო და მხოლოდ მოგვიანებით დაიწყო მოძრაობა (ჯ. რუხაძე, 2001, გვ. 67). ზემოთ უკვე მოვიხსენიეთ ის სოფლები, რომლებიც შვიდმაისობას აღნიშნავდნენ. მიუხედავად საერთო საწყისისა, ამ სასოფლო დღეობებმა სხვადასხვა სახელით მოადწიეს დღემდე. შვიდმაისობასთან დაკავშირებულმა სასოფლო დღესასწაულებმა თავის თავში გააერთიანა ქრისტიანობის უმთავრესი სიმბოლო. — ჯვრის თაყვანისცემისა და ტაროსთან დაკავშირებული აღორძინების ძალის მქონე საგაზაფხულო რიტუალების მთელი კომპლექსი.

ეთნოგრაფიული მასალის სიუხვით გამოირჩევა შიდა ქართლის ერთ-ერთი უძველესი სოფლის — ხიდისთავის ტრადიციული ყოფა. ყოველი წლის 20 (7) მაისს — ხიდისთავის მოსახლეობა აღნიშნავს დღეობას — ახალჯვრობას. საერთოდ, ადგილობრივი საზოგადოებისათვის დღეობებს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. დღეობა იყო სოფლის შემკვრელი საშუალება და მეზობელ სოფლებს შორის ურთიერთობის ერთგვარი ფორმა. ამავე დროს, დღეობა წარმოადგენდა პირადი შესაძლებლობების — სიჩაუქის, ცეკვა-თამაშის, სიმღერის გამოვლინების არენას. დღეობის აუცილებელი ელემენტი იყო სამხედრო-საწესო ასპარეზობანი: ჭიდაობა, საჭილდაო ქვის აწევის წესი და სხვ. ხშირად დღეობებზევე იმართებოდა ბაზრობები.

გორის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ფონდში დაცულია კოტე ზაქარიას ძე კოშორიძის (დაბ. 1889 წ.) ნაამბობი ხიდისთავის დღეობის “ახალჯვრობის” მომზადება-ჩატარების შესახებ, მასალა ჩაწერილია 1962 წელს სოფ. ხიდისთავში. ვფიქრობთ, ჩანაწერი საკმაოდ საინტერესოა და მოვიყვანთ სრულად: “ახალჯვრობა ყველას უყვარდა, რადგან ის სოფლის და საეკლესიო დღესასწაულად ითვლებოდა. ახალჯვრობა მოდის წელიწადში ერთხელ ძველზედ 7 მაისს, ახალზედ 20 მაისია. გლეხები მთელი წლის მანძილზედ ვემზადებოდით. მაგალითად, შემოდგომიდანვე სარიტას (ეკონომიას) ვეწვოდით სტუმრების შესახებდრათ. ვინახავდით თითოეული ოჯახი საახალჯრო პურს — სულ ცოტას ერთი კოდს. საკლავს მოზვერს ან დეკეულს ეხლანდელი ფულით 100 მანეთი; გოქს - 1ც. 25; ინდოურს 2 ან სამს - 16; ვარიებს - 5 მაინც; დედლებს - 2 მაინც; კვერცხებს - 30 მაინც; ღვინოს 4 კოკას - 400; სხვადასხვას — 5 მანეთი მაინც. ამაში შედიოდა ახალი თევზი დოში ან ზურგიელი. სულ — 653 მანეთი. ამას გარდა ფულიც უნდა ქონიყო სტუმრების შესაქცევათ ზურნის ან სხვა საკრავისათვის. დღეობაში ნათესაობას ვპატიჟებდით. გათხოვილ დებს თავიანთი სრული ოჯახით და ნათესაობით. ძმისშვილებს და ყველას, ვინც კი ჩვენი ნათესავეები იყვენ. ნათესავეები მოდიოდნენ ურმებით ჩარდახიანებით და ცხენებით. ისე, რომ დაწყობილი 5 მაისიდან 7 მაისამდე მოდიოდნენ თანდათანობით. ჩვენი სახლი რომ გენახათ — ტევა აღარ იყო. მლოცველებიც ხომ ბევრი იყო. დილა აღრიანათ სოფლის შარაგზეები სამსე იყო მომსვლელი სტუმრებით. დღეობა იწყებოდა 6 მაისს საღამოდან. გსელდებოდა ხან მთელ კვირას. დღეობაზე მოდიოდნენ თავადები, აზნაურები ურმებით, საკლავებით, ცხენებით. ჯერ ესწრებოდნენ ეკლესიაში წირვას, წირვა რომ გათავდებოდა ეწყობოდა ჭიდაობა. ცეკვა ლეკური კი 6 მაისს საღამოდან დაწყობილი, მთელ კვირას გძელდებოდა. დიდ ინტერესს წარმოადგენდა ჭიდაობა, რომელიც ყველას უყვარდა. მოუსავლიანობის შემთხვევაში, მევახშეებისგან ვიღებდით ვალებს, როგორც ზემოთ მოვახსენეთ, 653 მანეთს. ურჩისგან რომ ვალს ავიღებდით, შემოდგომით პროცენტებში სარგებელში ერთი ამდენი უნდა მიგვეცა. თუ კიდევ მოუსავლიანობა განმეორდებოდა ფულს ვერ გადავიხდიდით, მაშინ ვექსილს სასამართლოში წარადგენდა და ვენახს ან სახლს გაგვიყიდინდნენ” (ქ. სიხარულიძე, 2001, გვ. 14).

ზემოთ მოყვანილი ეთნოგრაფიული მასალიდან რამდენიმე მნიშვნელოვან ცნობაზე შევჩერდებით. კერძოდ, დასაწყისში მთხრობელი ხაზგასმით ამბობს, რომ ახალჯვრობა როგორც სოფლის, ასევე საეკლესიო დღესასწაულია. როგორც ჩანს, მას კარგად აქვს გათავისებულად “უკიდმისობის” ნამდვილი არსი.

მასალის ანალიზისას მნიშვნელოვანია გავარკვეოთ, სოფლის რომელ ეკლესიაში აღევლინებოდა სადღესასწაულო წირვა-ლოცვა და ხალხური დღეობა.

ძველად ხიდისთავში ორი ეკლესია ყოფილა: ახალჯვრისა და წმ. გიორგის. ორივე მათგანი დანგრეულა 1920 წელს გორში მომხდარი მიწისძვრის დროს, საბოლოოდ კი მათი კვალი იმავე ოციან წლებში ახალი რეჟიმის მსახურთ წაუშლიათ ისე, რომ დღეს მხოლოდ ქვის გუმბათის მოტეხილი ნაწილია შემორჩენილი და ხალხიც მასთან ლოცულობს. ცნობას იმის შესახებ თუ როდის აიგო ხიდისთავის ახალიჯვრის ეკლესია, ჩვენ ჯერ-ჯერობით ვერ მივაკვლიეთ, თუმცა შესაძლებელია გარკვეული ვარაუდის გამოთქმა. ზემოთ ვახსენეთ, რომ შვიდმაისობას დღესასწაულობენ სოფლებში — ბობნევისა და ბიისში. სწორედ ბობნევისა ეკლესია “თავახალჯვარი”, როგორც მას ს. მაკალათია უწოდებს. “ახალჯვრის ეკლესია აშენებულია მაღალ მთის წვერზე, ტანას მარცხენა მხარეზე. იგი თლილი ქვითაა ნაგები, დაზიანებულია. დღეობა იციან 7 მაისს და სალოცავად მიდიან სხვადასხვა მხრიდან, ათენებენ ღამეს, მოჰყავთ ზვარაკი, მოაქვთ სახედაშე და სხვ. ამ ხეობაში ეს ხატი ითვლება ყველაზე ძლიერ ხატად. იგი დაზიანებულია გორის (1920 წ.) მიწისძვრის დროს” (ს. მაკალათია, 1971, გვ. 88-89). ვახუშტი ბატონიშვილი ტანას ხეობის აღწერისას იმავე ეკლესიაზე საუბრობს: “მთასა შინა, არს ეკლესია წმიდის გიორგისა ახალი-ჯუარი, სასწაულმყოფი, რამეთუ არს მარადის კარნი დაუხშველნი და მცველნი არაოდეს. ვერ შევალს მპარავნი, და ვერცა ნადირნი” (ვ. ბატონიშვილი, 1973, გვ. 343). ეკლესიის აგების თარიღი აქაც უცნობია. ეს ეკლესია ხიდისთავის ახალჯვარზე ადრე უნდა იყოს აგებული. ამას გვიდასტურებს ს. მაკალათიას ცნობა ხიდისთავის რამდენიმე გვარის შესახებ: აქაური გვარები გადმოსახლებულნი არიან სხვადასხვა მხარიდან. ჯერიაშვილი გადმოსულა ბობნევიდან, გამოჰქცევია ლეკებს. სალოცავად მიდიან ბობნევის თავახალჯვარში. გიუაშვილიც გადმოსულა ბობნევიდან და სალოცავად მიდიან ბობნევის ახალჯვარში. კომორიძეც გადმოსულა ბობნევიდან (ს. მაკალათია, 1971, გვ. 117) (ბობნევი კომორიძენი მესხეთიდან უნდა მოსულიყვნენ. თ.კ.). სწორედ ბობნევიდან ჩამოსახლებულ გვარებს უნდა აეგოთ ხიდისთავის ახალჯვრის ეკლესია. ყოველ შემთხვევაში, XVIII საუკუნის ბოლოს ჩვენ აქ ვხედავთ გამართულ ეკლესიას თავისი მღვდელმსახურით. იოანე ბატონიშვილის “კალმასობაში” მოხსენიებულია ხიდისთავის ახალჯვრის ეკლესიის დეკანოზი გიორგი კომორიძე: “პირველად მივიდნენ ხიდისთავსა. ნახეს მუნ კომორიძე მღვდელი. დიაკვნამა ჰკითხა ზურაბს, ეს ვინ არისო. ზურაბმა — ესე ახალჯვრის დეკანოზიაო” (ბაგრატი ბატონიშვილი, 1941, გვ. 18.). საინტერესოა თვითონ ეკლესიის სახელი — ახალჯვარი. გასაგებია, რომ ის ჯვრის განახლებას უნდა უკავშირდებოდეს, თუმცა, რომელ ახალ ჯვარზეა საუბარი, ცოტა ბუნდოვანია. მისი კონკრეტული განმარტების მოძიებაც გაძნელდა, მაგრამ ერთი რამ ცხადია, ეკლესიისა და სოფლის დღეობის სახელი დაკავშირებულია ჯვრის გამოცხადება-განახლების საეკლესიო ტრადიციასთან.

ქრისტიანობის უმთავრესი სიმბოლო — ჯვარის აღმართვასთან არის დაკავშირებული ადიაიანის სასოფლო დღეობა. ყოველი წლის 20 მაისს (ძველი სტილით 7 მაისს) აქაურები აღნიშნავენ თხოთის ჯვრის დღეს — ნინობას. ეს დღესასწაულიც დაკავშირებულია ჯვრის აღმართვასთან, მაგრამ ცნობილია, რომ თხოთის ჯვრის დღე 14 (21) მაისია. გადმოცემით, ეს ჯვარიც იმავე ხისგან

გამოთალეს, რაც მცხეთისა (აღმართვის დღეც ხომ 7 (20) მაისია). როგორც ჩანს, ეს დღესასწაული დაკავშირებულია საქართველოს მოქცევასთან. საქართველოს ეკლესია ამ დღეს ჯვრის სასწაულთან ერთად 13 ასურელ მამას მოიხსენიებს. კახეთში 7 (20) მაისს ძელიცხოვლობას უწოდებენ და ამ დღეს ანდრია პირველწოდებულს უკავშირებენ (გ. რუხაძე, 2001, გვ. 67).

7 (20) მაისს საორბისის (სოფელი ფიცესი) ეკლესიის დღესასწაულიც იყო. აქ ხატობა სცოდნიათ 7 მაისს (გიორგობა) და ბევრი მლოცავი მოდიოდა თურმე ქართლის ყველა მხრიდან. მოჰყავდათ საკლავები: კურატები, ცხვრები და, აგრეთვე, "ზვარა" (მამლები). მლოცავი დგებოდა ღამისთევად. ასევე, მოჰყავდათ სულით ავადმყოფები და ბნედიანები, რომლებსაც ალოცებდნენ საორბისის წმიდა გიორგის. დღეობის დასასრულს იმართებოდა ჭიდაობა, ბურთაობა, ცხენის ჯირითი და სხვა (ს. მაკალათია, 2006, გვ. 36). როგორც ჩანს, საორბისის ეკლესია ფსიქო-ნერვული დაავადებების მკურნალად ითვლებოდა. ცნობილია, ტარდიციულ ქართულ ყოფაში სულის დაავადებების გამომწვევ მიზეზად ავი სულელები ითვლებოდნენ (ფსიქო-ნერვულ დაავადებებში, რა თქმა უნდა, დამიზეზებულს, ხატისაგან თუ სალოცავისაგან არჩეულს არ ვგულისხმობთ) და მათთან ბრძოლის საუკეთესო საშუალებად ქრისტიანობაში ჯვარი ითვლება (გ. რუხაძე, 2001, გვ. 67). მიუხედავად იმისა, რომ საორბისში ამ დღეობას სხვა სახელი ეწოდება, ვფიქრობთ, რომ იგი ჯვარის დღესასწაულია.

დიდი ღიახვის ხეობის სოფ. კეხვის მოსახლეობაც "შვიდმაისობას" დღესასწაულობდა. სალოცავად მოდიოდნენ დედაღვთისას ნიშში. სამწუხაროდ, კეხვის მოსახლეობას დღეს ამისი საშუალება არა აქვს, მაგრამ დღეობას მაინც აღნიშნავენ იქ, სადაც ჩასახლებულნი არიან. ვფიქრობ, აქაური დღეობა უფრო მისადაგებულია დარ-ავდრის გამომწვევ ხალხურ სარიტუალო პრაქტიკასთან და მიმართულია წვიმისა და სეტყვის საწინააღმდეგოდ (აქვე საინტერესოა თვით ტოპონიმი "კეხვი"). საერთოდ, ტაროსთან დაკავშირებულ საგაზაფხულო და საზაფხულო რიტუალებში იკვეთება აგრარული ნაყოფიერების ღვთაება ლაზარე, რომელიც ამდღორძინებელი მოკვდავი ღვთაების ერთ-ერთი გამოვლინებაა. ქართლში ლაზარობა შვიდ მაისსაც სცოდნიათ და მას ხშირად "სამღვთობასაც" უწოდებდნენ. ამის დასტურად შეგვიძლია მოვიყვანოთ "დროების" კორესპონდენტის ცნობა სოფ. სამთავისში შვიდ მაისს გამართული ლაზარობის შესახებ. რიტუალის შესრულების შემდეგ, ერთი კვირა გამუდმებული წვიმა ყოფილა (თ. სახოკია, 1961, №54).

ქართული ტარადიციით, შვიდი მაისის წვიმა განსაკუთრებული უნარის მქონე ძალად არის მიჩნეული და ეს ძალა უშუალოდ ნაყოფიერებისათვის არის განკუთვნილი, რასაც ნათელს ჰეფენს ქართლში სხვადასხვა დროს დადასტურებული მასალა. შვიდი მაისის ნამს ოჯახის უფროსი სახაშეში ჩაუშვებდა, ღმერთო, ბარაქა დაადე ჩვენს მოსავალსო. ყანა არ მოცდებოდა, თუ "შვიდი მაისის ნამი დეეცაო" (ს. მაკალათია, 1963, გვ. 199). ისევე, როგორც სხვა არაერთ რიტუალში, აქაც წინაქრისტიანულ ხალხურ აგრარულ გამოცდილებას აძლიერებს ჯვრის დღესასწაულის საეკლესიო რწმენის დანაშრევი.

ხალხური ტარადიციით, შვიდმაისის წვიმა ანაყოფიერებდა ყველაფერს, რასაც შეეხებოდა. ამის დასტურად შეგვიძლია მოვიყვანოთ ფოლკლორული ნიმუშები:

“შვიდმეათის წვიმაო, თმა კოჭებამდინაო.
 შვიდმეათის წვიმაო, თავზე დამედინაო,
 შვიდ-შვიდი ნაწნავი თმა თავზე დამეფინაო.
 ან: შვიდმეათის წვიმაო,

თავზე დამედინაო

შვიდმარცვალი ბეწვი მქონდა,

შვიდათასად მექცაო” (ს. მაკალათია, 1948, გვ. 260).

შვიდმეათის წვიმას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ჯანმრთელობისათვისაც. ამ დღეს სცოდნიათ ახალმოკრეფილი ყველანაირი ბალახებითა და მცენარეთა ფოთლებით შეზავებული და გამთბარი წყლის გამოყენება, როგორც თმის, ასევე სხეულის დასაბანად. “წვიმის წყალში ჩავდებდით ყველანაირ ბალახსა, ფოთოლს და ყვავილს. ასეთი წყლით დავიბანდით თმასაც და ტანსაც. იგი თმას გაზრდიდა, კანს გაალამაზებდა, ჯანმრთელობისათვის იყო კარგი” სცოდნიათ შვიდი სახის ბალახ-ყვავილის მოგროვებაც. ასეთი სახის ნამზადი წყალი გამოიყენებოდა ქალური და რევმატიული დაავადებების სამკურნალოდ (ს. მაკალათია, 1978, გვ. 260). აღსანიშნავია, რომ შვიდ მაისს სამკურნალო მცენარეების მოკრეფისა და შენახვის გარკვეული წესი არსებობდა. მათ კრეფდნენ უმთავრესად მაშინ, როდესაც ცაზე ჭვრის გამოჩენის დროს წვიმა მოვიდოდა, რომელიც ნაკურთხად მიაჩნდათ. ამ წყლით მცენარეებს სამკურნალო თვისებები უძლიერდებოდათ.

შვიდ მაისს ყვავილებისა და ფოთლების დაკრეფა და საცხოვრებლის იატაკზე მოფენა სცოდნიათ სამეგრელოშიც. ამ დღეს აქ “ბაიობას” უწოდებდნენ.

ქართლში შვიდი მაისის წვიმასთან დაკავშირებით საყურადღებოა თედო სახოკიას მოსაზრება: “მაისის შხაპუნა წვიმა, ჩვენი ხალხის დაკვირვებით, ჭირნახულისათვის მეტად მარგებლად ითვლებოდა. მათივე აზრით, ამ წვიმის მოსვლა, თითქოს ემთხვეოდა მაისის შვიდს, როცა საქართველოში სხვადასხვა დღეობები იცოდნენ. მაგ. თეთრგიორგობა, დიდგორობა, იოანე ზედაზნელობა (ზედაზენში), შიომღვიმლობა, თვით შვიდმაისობა (ხიდისთავში). ამიტომ, ქალები, ვისაც გრძელი თმა ენატრებოდა თავზე, შვიდმაისს ზეცით წამოსულ წვიმას შიშველ თავს შეუშვერდნენ და სანამ ერთიანად არ გაიწუწუებოდნენ, არ მოეძვებოდნენ. ამაზედაცაა გამოთქმული ლექსი, რომლის თანახმად, შვიდმაისის წვიმას თვისება ჰქონდა, ვინც მას მიმართავდა შემწეობისათვის, მთხოვნელს თმა კოჭებამდე გაეზრდებოდა. შვიდმაისობას სოფლის მეწამლე დედაკაცები დილაადრიანად მინდვრად გავლენ ბალახების მოსათხრელად, რადგან მათი რწმენით, ამ დღეს მოთხრილ ბალახს ძალა აქვს და ავადმყოფის მოსარჩენად მისი ძალა უტყუარია (ს. მაკალათია, 1959, გვ. 75).

როგორც ირკვევა, შვიდმაისის წვიმას არა მარტო თმის გაზრდა-გამსხვილება შეეძლო, არამედ ზოგად-სამკურნალო, გამანაყოფიერებელი თვისებაც გააჩნდა. “იგი ხელს უმართავდა ყოველსავეს რაც დედამიწიდან აღმოცენდებოდაო” (იქვე).

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ შვიდმაისობას, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, წვიმა ყოველთვის მოდიოდა.

ქართულ ხალხურ პოეზიაზე საუბრისას ვახტანგ კოტეტიშვილი აღნიშნავდა, რომ “ქართლში, კახეთში ამ უკანასკნელ დრომდე შემორჩენილია დღესასწაული

“შვიდმაისობა”, როდესაც ქალ-ვაჟნი მინდვრად გადიოდნენ, სიმღერა-თამაშით ფერხულს აბამდნენ და პლასტიკური გამომეტყველებათ-მოძრაობით გაიძახოდნენ: “შვიდი მაისის წვიმა თმა კოჭებამდინაო”. ამ დღეს გვირგვინის დაწვანაც იცოდნენ, ე.წ. ქართული ფოჩიანი გვირგვინის მსგავსად” (ფ. გარდაფხაძე, 1995, გვ. 350). ხალხური ნიმუშების ანალიზის საფუძველზე მკვლევარი ასკვნის, რომ ლექსი “შვიდმაისის წვიმა” უქველად ძველი საგაზაფხულო დღეობის ნაშთს წარმოადგენს (იქვე).

ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით, ეს დღეობა დამოწმებულია ახალგორის რაიონის სოფლებში — ქურთასა და კორინთაში, სოფელ დილოში, ასევე, ყვარლის რაიონის სოფელ შილდაში. მას, როგორც აღვნიშნეთ, სამეგრელოშიც დღესასწაულობდნენ. ამ დღეს იმართებოდა ხატობა ცხავატის თემშიც და მას “ცეცხლიჯვარი” ეწოდებოდა.

ბუნებრივია, გაზაფხულის წვიმებს თან ახლავს სეტყვა. სეტყვის თავიდან აცილების მიზნით, საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში იცოდნენ დღეობები: კოხიჯვრობა ან კოხინარობა. ეს დღე ორნაირად უქმედ ითვლებოდა: პირველი იმიტომ, რომ შვიდი მაისი იყო (ე.ი. ქრისტიანული დღესასწაული), და მეორე კი, კოხის საწინააღმდეგოდ შეწირულ დღედ ითვლებოდა დაბლა ლეჩხუმში. ამიტომაც, ორბელის თემი ამ დღეს უქმობდა მხოლოდ კოხის შიშით; ისე ლოცვა ან განსაკუთრებული წესები ამ დღეს არ იცოდნენ (იოანე ბატონიშვილი, 1990, გვ. 35).

განსხვავებულად ტარდებოდა შვიდმაისობა ანუ დიდგორობა სოფელ დილოში. ამ დღეს ახალგაზრდები თავიანთ ცხენებს კუდებში ვარდებს ჩააწნავდნენ და მათ ჯერ სოფელში არბენინებდნენ, შემდეგ დიდგორში მიდიოდნენ და დოღს მართავდნენ. ხალხის რწმენით, დღეობის დღეს მცირე წვიმა მაინც იყო მოსალოდნელი.

შვიდმაისობის დღესასწაულში სხვადასხვა ისტორიული ფაქტის დაფენებამ განაპირობა მასთან დაკავშირებული რიტუალების ნაირფერობა. ქართლის ეთნოგრაფიულ ყოფაში დაფიქსირებული “შვიდმაისობა” ქრისტიანულ სარწმუნოებაში მიჩნეულია ჯვრის გამოჩინების დღედ და მასთან არის დაკავშირებული არაერთი საეკლესიო დღესასწაული. ამავე დროს, სადღეობო რიტუალი შეიცავს წინარექრისტიანული უნივერსალური მოტივებისა და რთული ისტორიული მოვლენების დანაშრევებს. განსაკუთრებული დატვირთვა ჰქონდა ამ დღეს მოსულ წვიმას. ხალხის რწმენით, ის ითვლებოდა ნაკურთხად და გააჩნდა სამკურნალო, გამანაყოფიერებელი თვისებები. ტრადიციული რწმენით, წვიმას უკავშირებდნენ მოსახლეობის ჯანმრთელობასა და კეთილდღეობას, ბარაქიან და უხვ მოსავალს, ხოლო ამ მოსავლის ავი დარის — სეტყვისაგან გადასარჩენად მიმართავდნენ სპეციალურ საწესო-სარიტუალო ქმედებებს.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ვახუშტი ბატონიშვილი, 1973** - ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ., 1973.
- ბაგრატი ბატონიშვილი, 1941** - ბაგრატი ბატონიშვილი, ახალი მოთხრობა, თბ., 1941.
- იოანე ბატონიშვილი, 1990** - იოანე ბატონიშვილი, ხუმარსწავლა, კალმასობა, წიგნი I, თბ., 1990.
- ფ. გარდაფხაძე-ქიქოძე, 1995** - ფ. გარდაფხაძე-ქიქოძე, ქართული ხალხური დღეობები (რაჭა-ლეჩხუმი) თბ., 1995.
- ვ. კოტეტიშვილი, 1961** - ვ. კოტეტიშვილი, ხალხური პოეზია, თბ., 1961.
- თ. მგალობლოშვილი, 1991** - თ. მგალობლოშვილი, კლარჯული ოთხთავი, თბ., 1991.
- ს. მაკალათია, 2006** - ს. მაკალათია, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბ., 2006.
- ს. მაკალათია, 1971** - ს. მაკალათია, ლიახვის ხეობა, თბ., 1971.
- ს. მაკალათია, 1963** - ს. მაკალათია, ფრონის ხეობა, თბ., 1963.
- ს. მაკალათია, 1959** - ს. მაკალათია, თეძმის ხეობა, თბ., 1959.
- ს. მაკალათია, 1948** - ს. მაკალათია, ატენის ხეობა, 1948.
- ჯ. რუხაძე, 2001** - ჯ. რუხაძე, ბუნების აღორძინების ვეგეტაციური დღესასწაული და მისი ქრისტიანული ტრანსფორმაცია, ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. V, ქუთაისი, 2001.
- თ. სახოკია, 1961** - თ. სახოკია, ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, თბ., 1961.
- ქ. სიხარულიძე, 2001** - ქ. სიხარულიძე, ხალხური ჰიგიენის წესები (7 მაისის წვიმის წყალი), მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის XXIV, თბ., 2001.

TAMILA KOSHORIDZE

GEORGIAN FOLK FESTIVALS

When studying the Georgian folk festivals particular importance is given to the understanding of the typology of these celebrations, so much so folk festivals, in general, present a phenomenon that features the most ancient worldview of a particular ethnos and its religious thoughts. In the ethnographic reality of the Kartli province there are some festivals, which are common in Georgia. In addition there are days of festivity in various villages each of which is related to the church holidays whose village-religious genetic roots goes in the remote past.

Arbooba-Giorgoba is held in the village of Arbo three weeks after the Assumption of the Blessed Virgin Mary. The holiday (*Arbooba-Giorgoba*, the day of Saint George of the village of Arbo) is held in the villages of Arbo and Geri. The same holiday is commemorated in the villages of Ditsi, Kordi, Mereti, and is called "Geritoba", after the name of the village Geri. Saint George (Giorgi) of Geri is one of the principal churches of Kartli in the Liahkvi Valley. It had a reputation of healing mentally ill patients.

Atotsoba is one more important festivals in Kartli. In the popular imagination the Saint George of Atotsi also possessed healing powers and on the day of the feast locals and pilgrims came here with donations and sacrifices (cattle and sheep for killing).

Akhajvroba-shvidmaisoba (*new-cross or the seventh of May*) is a festival, which reflects stages of the religious worldview of the Georgians. *Shvidmaisoba* (*the seventh of May*) feast coincides the beginning of spring cycle. According to the material 7th of May of the Georgian Orthodox Calendar corresponds to 20th of May and the day was celebrated in the villages of Khidistavi, Bobnevi, Biisi, Aghaiani, Pitsesi and Kekhvi.

The seventh of May is also a holiday of the Cross. Canonical calendar names it the day of *jvris- gamochineba* ("Appearance of the Cross"). It is interesting that the modality of the local climate almost always sends rain on this day. According to the Georgian tradition the "seventh-May-rain" had a particular might for seed awakening and for fertility, in general. Materials found in different periods in Kartli attest this opinion. The "seventh-May-rain" was said to have the importance for good health of people.